

Bokrecension

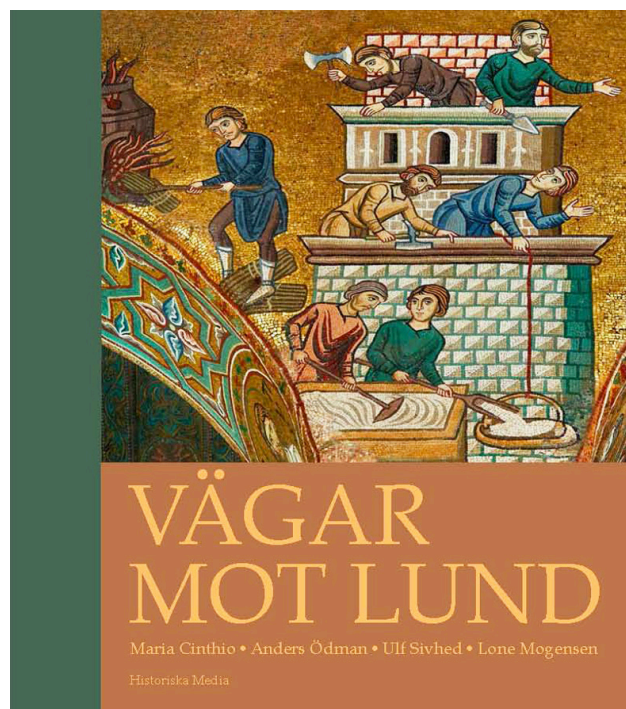
Maria Cinthio & Anders Ödman (förf. och red.): *Vägar mot Lund. En antologi om stadens uppkomst, tidigaste utveckling och entreprenaden bakom de stora stenbyggnaderna*. Historiska media, Lund 2018. 384 sidor, rikt illustrerad. ISBN 978-91-7545-640-9. Pris: 246 SEK.

Lund och Lunds domkyrka har alltid varit ett komplicerat kapitel som generationer av forskare brottats med på olika sätt och med olika mål och metoder. För varje ny utgrävningskampanj och inte minst applicerandet av nya, oftast naturvetenskapliga, metoder har nya fakta kommit i dagen. Därmed kan man knappast säga att bilden av stadens och den nuvarande domkyrkans tidigaste skeden klarnat utan bara blivit mera komplicerad. De båda huvudförfattarna (tillika redaktörer), Maria Cinthio och Anders Ödman, båda medeltidsarkeologer med lång erfarenhet av utgrävningar såväl under som ovan jord, kopplar i *Vägar mot Lund* ett helhetsgrepp på den lundensiska problematiken. Här kombineras forskningsresultat som vunnits med moderna undersökningsmetoder som dendrokronologi, strontiumanalys, georadar, geologi samman med gångna tiders bygg-

nadsarkeologiska undersökningar och utgrävningsrapporter.

Anslaget är minst sagt brett. Här behandlas de skånska förhållandena med utgångspunkt i järnåldern, via vikingatiden och fram till och med medeltiden. I jakt på en helhetsbild av tiden och skeendena kring Lunds grundande och domkyrkans tillkomst dras en lång rad olika ämnesområden in: det danska rikets tillkomst, kristnandet, runstensresande, trelleborgarnas funktion, myntpolitik, gravskick, transporter till sjöss och till lands, keramik, slaveri, aristokrati, geologi, ekonomi och kyrkopolitik. Och mycket annat. Med den överblick som endast forskare efter långvarigt umgänge med så komplicerade problemkomplex som det här rör sig om har lagts ett pussel som låter oss ana en helhet.

Naturligtvis är bilden långtifrån fullständig. Det är många bitar som fattas och

Vägar mot Lund, omslaget med illustration av kyrkobyggande: mosaik från ca 1170 i Capella Palatina, Palermo.

framställningen rymmer därför en hel del påståenden, försanthållanden och spekulationer som kan ifrågasättas. Men ska man teckna en bild av helheten måste många luckor fyllas i med antaganden och hypoteser – och det har man enligt mitt förmenande gjort på ett kreativt, intelligent och i stort sett övertygande sätt.

Vägar mot Lund består av fyra delar av vilka Cinthio och Ödman författat de ojämförligt största. I den första, av Maria Cinthio, med titeln "Lund från första början" (s. 11–121), presenteras de nya dendrokronologiska dateringarna av ett antal träkistor som påträffades nära domkyrkans norra transept 1908 och 1941. Av de totalt

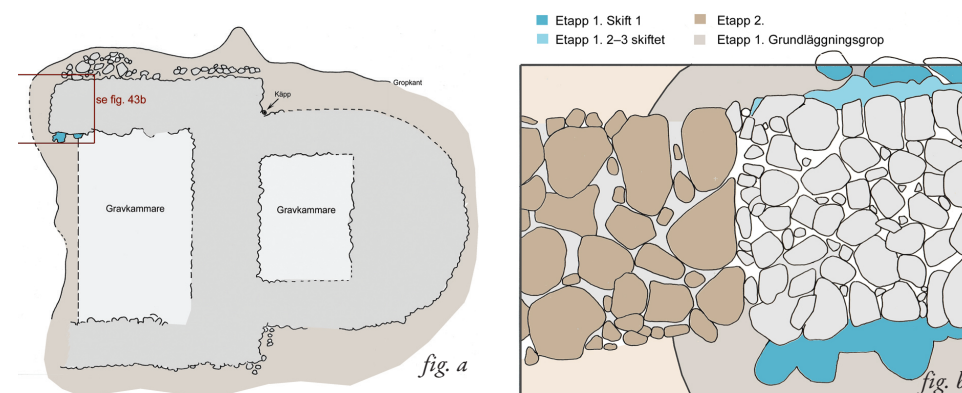
15 kistorna kunde fyra dateras till tiden ca 980 till 1000. Dessa gravar har grävts ned genom kulturlager avsatta i det äldsta Lund, som följaktligen kan dateras till 960- eller 970-talen, dvs. till Harald Blåtands regeringstid.

Som föregångare till den nutida domkyrkan anförts Trinitatis-kyrkan i trä från 990-talet, i vilken Sven Tveskägg antas ha blivit begravnen, för att senare flyttas över till den Drotten/Trinitatis-kyrka som på 1020-talet uppfördes i sten alldeles intill och som under en period kan ha fungerat som domkyrka (se illustrationerna på följande sida). Att inflytanden från flera olika håll bröts mot varandra under perioden

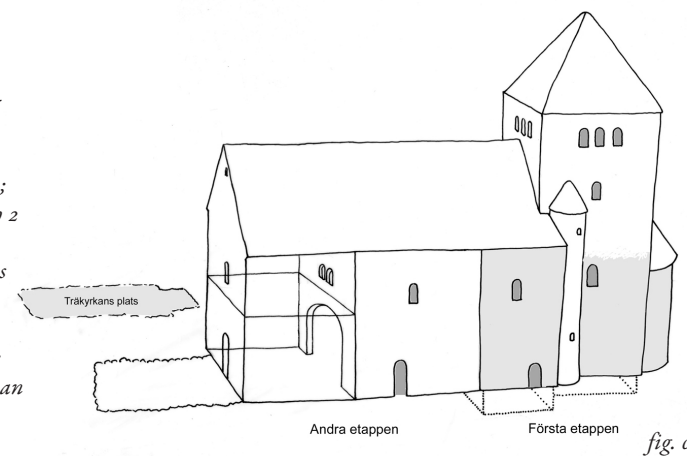
ca 990–1060 visas bl.a. av strontiumanalyser av tandmaterial från gravarna, enligt vilka mer än hälften av de undersökta personerna har vuxit upp utanför Skåne, liksom av den stora mängden östersjökeramik i gravarna.

Bokens andra och mest omfattande del, "Domkyrkoentreprenaden – förspel, genomförande och avslutning" (s. 127–301) är författad av Anders Ödman. Den

består av ett antal delkapitel i vilka domkyrkobygget beskrivs ur en rad olika aspekter: platsen, dess tidigare bebyggelse, kyrkobyggets organisation, material, arbetskraft, transporter, osv. Med största sannolikhet har såväl själva byggnadsarbetena i Lund som brytningen av sten och transporterna från brotten huvudsakligen utförts av slavar av baltisk härkomst. Att slavarbete av hävd ingick som en viktig

Illustrationer i *Vägar mot Lund*, s. 78. Drotten/Trinitatiskyrkan vid Kattesund:
a) Grundmurar och gravkammare i byggnadsetapp 1;
b) stötfog mellan etapp 1 och 2 på längbusets norra sida;
c) rekonstruktion av kyrkans utseende efter 1050/60, med den första etappens murar i grått. Längst t.v. platsen för den tidigare Trinitatis-kyrkan uppförd ca 990.
Teckningar C. Ödman.

Lunds domkyrka.
Foto David Castor 2014,
Wikipedia (CCo).

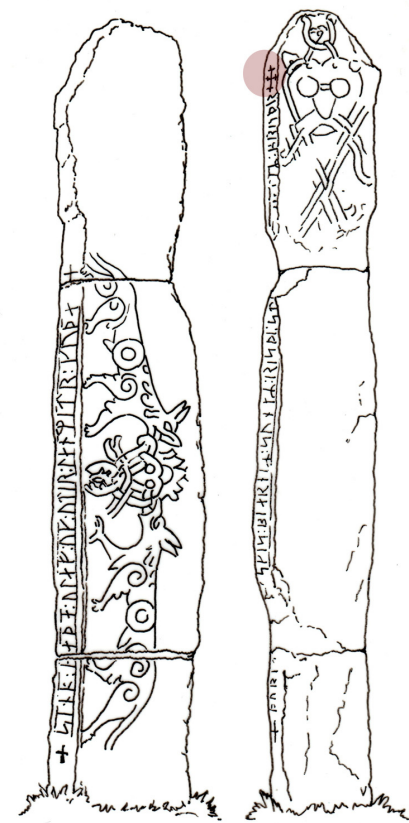
Plan över Lunds domkyrka, påträffade medeltida lämningar och grävningsschakt. I boken berörda kyrkogårdar och gravar från tiden före domkyrkans tillkomst är markerade med ljusrött och blått. Efter: Kulturens arkeologiska generalkarta, Kulturens A-arkiv. Bildbearbetning C. Ödman.

komponent i ekonomin råder ingen tvekan, men det tillmäts här större vikt och omfattning än tidigare. Tillräcklig arbetskraft för ett byggnadsföretag av den aktuella storleksordningen skulle omöjligen ha kunnat frigöras från det lokala lantbruket. De runda "trelleborgar" som finns i Skåne ska enligt förf. inte alls ha fungerat som försvarsanläggningar utan som inhägnader för boskap och/eller slavar.

Det längsta och på flera sätt intressantaste delkapitlet handlar om stenmaterialets brytning och transport. Den nuvarande domkyrkan är konstruerad av sandsten från Höör-området, strax norr om Ringsjön i centrala Skåne, och har enligt Ödman transporterats minst ca 35 km över land. Om byggnadsarbetena påbörjades omkring 1085, då Knut den helige undertecknade sitt gåvobrev, och åtminstone till största delen var avslutade 1145, då högaltaret invigdes, kan vi räkna med en byggnadsperiod om minst ca 60 år. Stenmaterialet i byggnaden väger ca 67.000 ton och Ödman kalkylerar att, givet 250 arbetsdagar årligen, ca fem ton sten tillfördes byggnadshyttan dagligen. En vagn med två block, dragen av fyra oxar, antas ha klarat resan på två dagar.

Hela entreprenaden måste ha involverat ett stort antal människor över lång tid, och då byggnadsarbetena närmade sig slutet måste mängden av framför allt arbetslösa slavar ha framstått som ett allt större problem. Det löstes genom att de sattes att kolonisera obebodda områden i Nordskåne, Småland och Blekinge, där de sysselsattes med bl.a. framställning av tjära och järn.

Bortsett från några få undantag tar varken Cinthio eller Ödman upp eller problematiserar några ikonografiska spörsmål, i vart fall inte direkt, utan texternas värde på det området ligger huvudsakligen i den nya bild de ger av den historiska kontexten kring Lunds och domkyrkans tillblivelse. Ett av undantagen från regeln är den s.k. Lundagårdsstenen, vars reliefer

"Lundagårdsstenen", numera i entrén till Lunds universitetsbibliotek. Den röda cirkeln markerar ett kors. Bild M. Cinthio/C. Ödman.

enligt Cinthio kan ges en kristen tolkning och parallelliseras med Blåtands Jellingesten (s. 32–33). Men bortsett från stenmateriet i fr.a. domkyrkan så håller man sig mestadels under jord. Den nu stående kyrkan och dess medeltida inredning behandlas nästan inte alls. Det är synd. Givet att en hel del av stenskulpturen där sannolikt härstammar från en eller flera av dess granar och föregångare skulle det ha varit intressant med en analys av exempelvis de olika ”lejonfamiljernas” geologiska proveniens och datering (jfr ICO 2014:2, 50–79, och 2015:1, 72–79).

Den tredje och kortaste delen, ”Byggnadssten och kalkbruk under tidig medeltid” (s. 305–326), är författad av geologen Ulf Sivhed. Där presenteras utförligt de olika stenarter som använts i kyrkobyggnaderna och var de brutits. Något som är av stor vikt för analysen av kyrkobyggnadernas kronologi. Texten har närmast karaktären av en (torr men ovanligt väl illustrerad) geologisk rapport som, eftersom den ligger till grund för betydelsefulla resonemang i de båda föregående delarna, försvarar sin plats i boken men lika gärna kunde ha bifogats som ett appendix.

För den fjärde, likaså ganska korta delen, ”En plan för Lund” (s. 331–355), står konsthistorikern Lone Mogensen. Den är ganska löst anknuten till bokens övriga texter och består i en inte alltför lättbegriplig argumentation för dels att det vid grundandet av staden existerat en genomtänkt stadsplan och dels att denna skulle grunda sig på cirkeln och kvadraten. Detta för att uttrycka ”sambandsheten med både

det jordiska och det himmelska Jerusalem”. I likhet med de flesta andra försök i samma riktning grundar sig argumentationen här på en blandning av precisa iakttagelser och lösa spekulationer vars slutresultat varken är särskilt upplysande eller övertygande.

Käll- och litteraturförteckningen har några luckor men är i övrigt mycket utförlig, upplysande och korrekt. En stor brist är tyvärr att det inte finns något person- och Ortsregister som, just i en volym som denna, i hög grad skulle ha underlättat läsningen och förståelsen av texterna. Något som de flesta läsare också torde önska sig är en ordlista innehållande förklaringar av de inte så få medeltida och medeltidsarkeologiska termer som förekommer i texterna.

Hur som helst är helheten både mycket läsbar och läsvärd, spännande och inspirerande. Här finns massor av fakta, idéer och uppslag att bygga och forska vidare på och i. Det stora greppet ger läsaren möjlighet att förstå helheter och sammanhang som man annars själv måste pussla ihop på basen av en myriad olika böcker och artiklar. Till begripligheten av även ganska trassliga resonemang och komplicerade stratigrafier bidrar i hög grad de utmärkta bildbearbetningarna och illustrationerna av Chatarina Ödman.

Lars Berggren